

Utbildningsdepartementet

Inspel till regeringens kommande forsknings- och innovationspolitiska proposition

U2023/01467

Institutet för mänskliga rättigheter (institutet) överlämnar sina inspel till regeringens kommande forsknings- och innovationspolitiska proposition.

Inspelen lämnas utifrån institutets uppgift att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige med utgångspunkt i våra grundlagar och för Sverige folkrättsligt bindande förpliktelser inom området mänskliga rättigheter. Institutet har även en särskild roll som oberoende nationell mekanism enligt artikel 33.2 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Institutet har enligt 2 § lag (2021:642) om Institutet för mänskliga rättigheter i uppdrag att bland annat främja utbildning, forskning, kompetensutveckling, information och ökad medvetenhet om de mänskliga rättigheterna.

Främja och värna den akademiska friheten

Enligt FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR) ska staten respektera ”den frihet som är nödvändig för vetenskaplig forskning och skapande verksamhet” (ICESCR, artikel 15.3).

Av 1 kap. 6 § högskolelagen (1992:1434) framgår att som allmän princip ska högskolornas akademiska frihet främjas och värnas. Vilket innebär att forskningsproblem får fritt väljas, forskningsmetoder får fritt utvecklas och att forskningsresultat får fritt publiceras.

En förutsättning för akademisk frihet är universitetens autonomi. I en aktuell rankning från European University Association hamnar Sverige på 21:a plats avseende universitetens organisatoriska autonomi, vilket är betydligt lägre än

andra nordiska länder. Detta beror till stor del på regeringens lagstadgade inflytande över universiteten vid tillsättning av styrelseledamöter och val av rektor.

Institutet **uppmanar regeringen att främja och värna den akademiska friheten och stärka universitetens autonomi.**

Samhällsutmaningar som påverkar mänskliga rättigheter – globalt och i Sverige

Institutet för mänskliga rättigheter ombads, i inbjudan till att lämna inspel till regeringens kommande forskning- och innovationspolitiska proposition, att fokusera på vilka samhällsutmaningar som vi anser finns och hur forskningsresultat kan nyttiggöras inom de områden som vi främst berörs av. Institutet lyfter nedan fram några samhällsutmaningar, men vill här påminna om den allmänna principen om att främja och värna den akademiska friheten som berörts ovan.

Sverige har en stark tradition av demokrati och respekt för individens fri- och rättigheter. De mänskliga rättigheterna skyddas i Sverige genom såväl grundlag som vanlig lag, samt genom att Sverige tillträtt ett stort antal internationella konventioner. Under senare år har medvetenheten om mänskliga rättigheter gradvis kommit att stärkas bland jurister och tjänstepersoner i offentlig förvaltning. Mänskliga rättigheter har samtidigt blivit ett etablerat område för flervetenskaplig utbildning och forskning på högskolor och universitet runt om i landet.

Vår tids stora utmaningar – som exempelvis klimatkrisen, geopolitiska konflikter och demokratins tillbakagång – påverkar människors möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda, även i vårt land. Arbetet med mänskliga rättigheter måste ständigt utvecklas och anpassas för att möta sådana förändringar. Vi ser det därför som angeläget att **stärka förutsättningarna för att bedriva flervetenskaplig forskning och utbildning om mänskliga rättigheter vid svenska universitet och högskolor.**

I institutets årsrapport för 2023, som överlämnades till regeringen i april 2023, återfinns en fördjupad analys av utmaningar för mänskliga rättigheter.

Ökad kunskap och medvetenhet om mänskliga rättigheter i alla delar av samhället

För att undersöka allmänhetens kännedom och upplevelser av mänskliga rättigheter i Sverige genomförde Institutet för mänskliga rättigheter 2022 en enkätundersökning med en brett sammansatt webbpanel. 2023 kompletterades den med en enkät särskilt riktad till personer med olika funktionsnedsättningar. Undersökningarna visar att många upplever sig känna till sina mänskliga rättigheter på övergripande nivå, men har låg kännedom om vad rättigheterna innebär i praktiken.

Institutet ser det som **angeläget att regeringen vidtar åtgärder som förbättrar kunskapsspridningen om mänskliga rättigheter i alla delar av samhället**, detta för att säkerställa att mänskliga rättigheter respekteras och skyddas men även för att uppnå de övergripande målen om hållbar utveckling, stärkt tillväxt och välfärd. I det arbetet har universitet och högskolor en viktig roll både vad gäller att lyfta mänskliga rättigheter i grundutbildningarna, och att bedriva forskning om hur mänskliga rättigheter kan omsättas i praktiken.

Ärendets beredning

Detta remissvar har beslutats av direktören Fredrik Malmberg och föredragits av utredaren Linde Lindkvist. I den slutliga beredningen har även tillförordnade enhetschefen för Utredning och analys Charlotte Palmstierna deltagit.

Fredrik Malmberg